

Віктор Жмихов
Носівський вальс

Повість

Ця невелика вуличка в центрі містечка, яка починається з центральної дороги, замощеної каменем, називалася Поштовою тому, що в іншому кінці стояла будівля пошти.

Сама по собі вуличка була незавидною, непримітною і особливої уваги перехожі до неї не приділяли, бо всі будиночки на ній були довоєнні і час залишив на них свій відбиток. Підвалини у багатьох із цих будиночків давним-давно вже потрухли і від цього будиночки осіли і стали зовсім низенькими, настільки, що віконця у багатьох були над землею. Весною, коли пригріє сонце і побіжать струмки, вулицею Поштовою не пройти не проїхати. У весняний період на Поштову не з'являйся без чобіт.

Кожен господар свого житла вимощував біля свого двору доріжку битою цеглою, шлаком від згорілого в грубці вугілля та різними підручними матеріалами, аби якось вибратися з двору чи навпаки – зайти у двір.

Вуличка невелика, неприваблива, але завжди багатолюдна, бо кожен носівчанин і носівчанка постійно навідувалися до пошти. Вуличка, на якій розмістилося дворів п'ятнадцять всього.

Одним словом, такі вулиці до історії не заносять і поети вірші про них не напишуть. Але залишила ця вуличка в наших юних серцях, найтепліші, найдорожчі та незабутні спогади.

На самому кінці Поштової вулиці, якщо трохи повернути праворуч, на невеликому горбку стояв будиночок з невеликими вікнами, що складався з вхідного коридорчика, невеликого передпокою, в якому розміщалися кухня і піч - спальня, та однієї квадратної кімнати. У цьому будинку жила вдова Галина Харкевич зі своїм сином Андрієм та донькою Вірою. Парадною своєю стороною будиночок дивився на будову пошти, а тильною — на річку Носівочку, яку хтось не інакше, як злісно прозвали Заводською канавою. Отже, сім'я Харкевичів складалася із трьох людей.

Андрій Харкевич був на один рік старший за мене, а від двоюрідного брата Миколи – на три. Його красива сестра Віра була також нашою ровесницею. Пізніми зимовими вечорами, коли на вулиці хуртовина і морози доходили до тридцяти градусів і вище, я йшов до Андрія, щоб покрити платівки, послухати знаменитих на той час співаків, таких як Володимир Трошин, Георг Отс, Марк Бернес та інших.

Дорогою до Андрія я заходив до його брата Миколи Харкевича і ми вдвох заходили у двір Володі Чмеля, який жив навпроти Харкевича через дорогу. Тепер ми втрьох йшли в кінець Поштової до Андрія. Тітка Галя з усмішкою на обличчі зустрічала нас на порозі, запрошувала до хати. Андрій, на відміну від нас, був цілком зрілою людиною, серйозним самостійним хлопцем.

Окрім навчання у школі наш сімнадцятирічний гурт особливих клопотів не знав, а Андрій закінчував вечірню школу і рано-вранці йшов на роботу до Носівського райпромкомбінату, де на початку навчався на чоботаря. І все ж таки Андрій знаходив час на відпочинок.

Його сестра, симпатична, струнка дівчина, подобалася не одному хлопцю Носівки і кожен підліток дивився їй услід, коли вона проходила повз.

Але Віра на наші погляди не звертала жодної уваги. Мені дуже хотілося, щоб Віра була поряд з нами, в нашій дитячій компанії, коли ми гуляли в її домі, але ця красуня тікала від нас у передпокій, ховалася в куток або на піч і вчила уроки.

Щоб якось висловити свою увагу до неї і навіть більше - свою юнацьку любов до неї, я весь час, по кілька разів за вечір, ставив на патефон одну й ту саму платівку (хоч їх було багато) з піснею Володимира Трошина «Мечта». У цій задушевній пісні говорилося про те, що зустрілися двоє закоханих людей тоді, коли їхня юність давно пройшла і він - той, який так колись у юності любив цю, тепер уже зрілу жінку, не приховує своєї ревності до неї, але через багато років по тому, тепер уже не може нічого зробити, крім того, що полетіти в далекий край, де знову у своїх помислах і спогадах він стане молодим, де сивина облетить, як дим, де є та давня лавка, на якій вони так давно колись сиділи, будучи юними, удвох. Він прийде до тієї лавки, щоб тепло милих губ вдихнути і перший поцілунок повернути...

Я ставив цю платівку нескінченно, спирався на стіл, важко зітхав і курив самокрутку чи цигарку. На мене було важко і смішно дивитися збоку, але я, мабуть, цього не помічав.

Може Віра й бачила мою страждальну поведінку, але вона не подавала жодних натяків, жодних ознак на мої тяжкі зітхання. Я був звичайним хлопчиком без особливих природних даних, за винятком моїх повних фігурних дівчачих губ, мелодійного голосу та музичного слуху.

Коля Харкевич, задумавшись, спостерігав за тим, як я гвалтую патефон, потім вставав зі стільця, клав руку мені на плече і казав:

— Ну що я, брате, зроблю? Любити серцю не накажеш...

Закінчувалась пісня «Мечта», а разом із цією піснею і моя мрія щодо Віри, бо закінчивши десятирічку, вона зі своєю подругою Ларисою Бурдюг поїхала до Києва і вступила до геолого-розвідувального технікуму.

Ми збиралися в Андрія, як завжди. Коля Харкевич – двоюрідний брат Андрія, крутив патефон. Йому дуже подобалася пісня, а точніше мелодія «Бризги шампанского», «Цыган», «Цветущий май». Його сентиментальний настрій відбивався на мені і на Андрію. Четвертий наш товариш - Володя Чміль, був байдужий до наших зітхань та сентиментальностей. Він більше любив зіграти кілька партій у шашки чи шахи і люто сперечався з братом Віри Андрієм за той чи інший шаховий хід, глибоко затаюючись «Ракетою» або

«Спортом». Чміль радісно потирав долоні, коли своїм черговим ходом заводив партнера у скрутне становище.

Награвшись у шахи або шашки, прослухавши не менше двадцяти платівок, одурівши від тютюнового диму, ми виходили вчотирьох на вулицю, щоб подихати свіжим повітрям. Морозне повітря від незвички здавлює подих, провітрює одяг від тютюнового диму, щипає за вуха і освіжає думки. Ми йшли Поштовою і мріяли вголос про майбутнє. Андрій не відступав від своїх ранніх намірів стати хорошим, класним взутєвиком. Справа не проста пошити хороші чоловічі або жіночі модельні туфлі. Не кожен це зможе, та й не кожен цього хоче добитися.

- Ось, наприклад, - каже Андрій, - є у нас у промкомбінатівській майстерні деякі товариші, котрі абсолютно не прагнуть підвищувати кваліфікацію. Ти знаєш, — звертається він до мене, — напевно раніше за всіх вступив на роботу в шевську майстерню Мишко горбатий, а справу робить так собі, абияк. Більше, ніж присобачити грубу латку або підбити підбори, нічого не вміє. Ну та це ще гаразд. Не бажає стати хорошим взуттьовиком, то це його особиста справа. Але найгірше, що не встигне ще закінчити замовлення, як уже ледве сидить на лавці і ось-ось впаде з неї. Проковтує чарку за чаркою і не встигнеш помітити коли. Не було й дня, щоб йшов додому тверезим.

- Так, Андрійку, - каже Володя Чміль. - Взуттєву науку ще можна опанувати, а от спробуй вступити до мореходного училища... тут складніше, ніж стукати молотком та шилом дірки в туфлях робити. А я ось думаю вступати до мореходки після закінчення десятого класу, - продовжує Чміль. — Ото діло, подорожувати морями та океанами, побувати в різних країнах, побачити Сінгапур та Бомбей, вивчити деякі мови та спілкуватися з дівчатами гарними. А чого варта лише одна морська форма одягу... - І додає, - це не те, що піхота. Я в піхотне училище і задарма б не хотів, а не те, що складати іспити. Ні, я вирішив твердо - тільки в мореходне училище рватимуся.

- А ти впевнений, що пройдеш медичну комісію? - Запитує Коля Харкевич.

- Так, на здоров'я не скаржуся, начебто. Брат Віталій служить у військово-морському флоті, і я не підведу його.

- Тобі, Вовко, добре розмірковувати, коли в тебе здоров'я хороше, а в Андрія після хвороби вух справи зі слухом неважливі, - перебив розмову Чміля Коля Харкевич. — Якби не слух, Андрій би куди хочеш вступив. Адже він, як ти й сам бачиш, не хлопчик з пальчик. Що зріст, що плечі та кулаки, як гирі. Якщо приклеїти таким кулаком будь-кому — не підніметься. З вухами в нього біда. Ніяка комісія його не пропустить до жодного військового училища, — закінчив Микола Харкевич.

- А я після закінчення школи вступатиму до педінституту, — після деякої паузи сказав Микола. - Шляхетна справа - вчити дітей уму-розуму.

Звісно, треба ще армію відслужити. Від цього нікуди не подітися. Три роки треба віддати Батьківщині, а потім ти вільний козак. Куди хочеш, туди і вступай, - стверджує Микола.

Не дивлячись на сніг, що випав напередодні, на вулиці помітно потемніло. Вже близько одинадцятої ночі. Притискає морозець. Під ногами – скрип-скрип-скрип. Ідемо в центр до клубу. Біля клубу ще багато людей, а у фойє танці під акордеон Миші Кузьменка. Андрій уміє танцювати. Він вільно підходить до дівчини та запрошує її. Ми тільки спостерігаємо за тим, що відбувається в залі. Я та Коля Харкевич не наважуємося виходити на загальний огляд. Ми слабо відчуваємося щодо танців. Володя Чміль запрошує нас у кіноапаратну. Він завжди допомагає перемотувати кіноплівки старшому кіномеханіку і навіть кілька разів самостійно демонстрував кінофільм. Нам цікаво подивитися обладнання апаратної та трохи ознайомитися з апаратурою «Україна».

Закінчується вихідний день. Закінчуються танці. Забираємо Андрія з фойє і знову нерозлучною четвіркою йдемо до Поштової. Складаємо план наступного вихідного. Андрій обіцяє навчити мене танцювати. Цього вечора я беру в нього маленьку фотографію і за кілька днів малюю йому портрет олівцем. Правду кажучи, хотілося намалювати Віру, але фотографії відповідної ми з її братом Андрієм не знайшли в альбомі. Усі якісь нечіткі, змазані. Розходимося по домівках, а точніше, всі хлопці вже вдома, на Поштовій. Мені ж треба повертатися назад до центру, на Троїцьку.

Так ми проводили зимові вечори. Здебільшого всі вчотирьох гуляли у будинку Андрія. Наші заняття зводилися до гри в шашки та шахи, хоч у шахи я майже не грав, а якщо грав, то слабо. Ми постійно грали на патефоні. Розповідали бувальщини, небилиці та анекдоти. Я часто допомагав Андрієві нарубати дров. Іноді нам набридало сидіти в хаті і ми виходили надвір пограти в сніжки.

Наша нерозлучна компанія ніколи не замислювалася про те, що настав час подружитися, познайомитися зі своєю однокласницею або ровесницею. А я взагалі соромився підходити до дівчини. Матеріальне становище у мене було неймовірно жахливим. Як мені було підходити до дівчини, якщо на мені в мої п'ятнадцять, шістнадцять років висіла та сама незамінна куфайка, а в сімнадцять - морський бушлат, який подарував мені Володя Чміль. Бушлат цей носив на флоті його брат Віталій, потім Володя, а потім я. Взимку я постійно носив кирзові чоботи. Іншого взуття не було. На голові красувалася кепка-восьмиклинка. Такий одяг говорив про все - про мої статки, про моє матеріальне становище, про добробут. Такий одяг напевно відлякував багатьох дівчат, які жили поруч із моєю хатою, та й взагалі. Такий одяг точнісінько носив Промокашка з кінофільму «Місце зустрічі змінити не можна».

Хоча в той нестерпний час, а для мене жахливий час, багато хто з нас був схожий на Промокашку. Кепка, зсунута на чоло, куфайка, навколо шиї шарф, кінець якого звисав по плечах, штани, заправлені в кирзові чоботи і трохи звисають на халяви. У зубах недопалок. Це була моя парадно-повсякденна форма одягу. Побут мій - хата-розвалюха, всередині якої стояло одне єдине ліжко з поламаними пружинами і на якому спала мати-інвалід. Біля вікна тулився столик завбільшки п'ятдесят на п'ятдесят сантиметрів і весь розхитаний. Щоправда, у шістнадцять років я його полагодив, ущільнив дошки, закріпив ніжки. Ще в одному кутку стояла шапка без дверей, у якій знаходилися дві-три миски для їжі та дві каструлі довоєнного випуску. Ось і всі мої меблі, ось і весь мій стан, якщо не рахувати тієї пічки-лежанки, що поспіхом зробив батько перед відправкою на фронт і на якій зимою спав я.

Ніколи і нікого з дівчаток не було в моєму житлі, крім однієї дівчинки - ровесниці, яка жила навпроти через дорогу і вважалася нерідною дочкою мого хрещеного батька Розума Василя Пилиповича. Єрмолаєва Ніна була не місцевою. Вона приїхала до Носівки зі своїми батьками. Незабаром батько помер, а мати Ольга Іванівна вийшла заміж за мого хрещеного і працювала в їдальні. Але це трохи згодом. Дочка її Ніна іноді забігала до нас, прибирала у хаті. Якось вона побілила всередині, замазала глиною щілини в стінах та стелі. Я бачив, що російська дівчинка хоче подружитися зі мною, але сам не виявив особливого бажання, тому що свідомість була на дуже низькому рівні, та й сором, який почав прокидатися в мені гальмував на корені мої прагнення. Тоді нам було з Ніною Єрмолаєвою по чотирнадцять років. Тоді вона у свої чотирнадцять років і загинула. Я стояв біля хати, коли повз пробігла моя ровесниця Ольга Веремєнко. Вона обхопила свої скроні долонями і кричала на ходу:

- Ніну вбило! Ніну вбило!

Катаючись на велосипедах, дівчата заїхали в один із провулків. У цьому провулку кататися на велосипеді було неможливо, зате він був під ухил і виходив на центральну дорогу. Дівчатка вели велосипеди нагору в руках, а потім сідали і спускалися вниз. Ніна тільки-но вчилася кататися на велосипеді. Вона не вмiла ще добре сидіти на ньому, керувати та швидко реагувати на несподіванки. Спускаючись вниз по провулку на великій швидкості, вона врізалася у вантажний «студебекер», завантажений сіном, який їхав центральною дорогою, розташованою перпендикулярно до провулку. Так загинула дівчинка, яка прагнула подружитися зі мною.

Я біг до місця події. Біля вантажівки з сіном стояли люди. Поруч, з лівого борту, у дорожній пилуці лежало тіло Ніни. Біля голови, приблизно за півметра, лежало щось червоно-біле і, як мені здалося, ця невелика грудка трохи заворушилася. Я придивився. Це була частина черепа з мізками.

Ніна не мучилася. Вона померла за одну секунду. Удар був настільки сильним, що їй відірвало скроню голови. Усі стояли, не знаючи, що робити. Та

й робити практично не було чого. Одна жінка винесла стару ковдру і накрила їм Ніну. Щойно вона накрила її ковдрою, я щосили побіг додому. Бігти було недалеко. Усього метрів чотириста. Я повідомив про те, що сталося матері Ніни і своїй мамі.

Не тямлячи себе, з двору вибігла Ольга Іванівна... Дитячі почуття реагують на всі випадки життя спокійно. Декілька днів ми говорили про загибель Ніни Єрмолаєвої, але поступово цей випадок почав згасати в нашій пам'яті, і тільки мати Ніни, Ольга Іванівна та бабуся переступали поріг нашої хати, ділилися горем з моєю матір'ю і гірко плакали всі втрьох.

Тепер уже нам було по шістнадцять та сімнадцять. Ми росли і потроху усвідомлювали, що скоро вийдемо на самостійну дорогу.

У хлопчачій компанії не думаєш про дівчат, не будуєш плани на щось серйозне. Усі чекаємо літа. Скоріше б воно прийшло. Награвшись у шашки, шахи та карти, накурившись до блювоти, ми пізно ввечері виходили з хати Андрія. За його хатою відразу ж починався город, а наприкінці городу – невелика річка Носівочка, яку звать іноді «Заводською канавою».

Ідемо вздовж городу вниз до озерця, яке зветься Лікарняне. Вирішили скупатися.

Навколо могильна тиша і лише іноді уві сні заквакає жаба. І знову тиша. Вода нерухома. Навіть шкода турбувати її.

Над селом пливе густий запах бузку. Цей запах наповнює кожную вулицю, кожен двір. Набовтавшись вдосталь в теплій, як парне молоко воді, вискакуємо на берег. Хоча і безвітряна погода, все ж таки в першу мить по тілу проходить прохолода. Кожен скаче на одній нозі, нахиливши голову набік і вставивши палець то в одне в інше вухо для того, щоб витекла вода. По закінченні водної процедури – невелика пробіжка берегом. Тепер одягатися.

Обговорюємо колективно в чий садок сходити і підкріпитися яблуками. Хтось пропонує пробратися городами до недалекого сусіда Андрія - Кості Діберта, але тут же всі разом цю пропозицію відхиляємо, тому що у Діберта злий собака. Думками починаємо шукати інше місце та швидко знаходимо. Це теж поряд із будинком Андрія, на тій же вулиці Поштовій. Тут майже у кожного мешканця ростуть яблука та груші. На дотик шукаємо плоди і ховаємо за пазуху, в кишені, навіть не скуштувавши на смак. Вже потім, коли залишили город, хтось, надкусивши яблуко, сказав багатозначно:

- Москву видно!

Так чомусь говорили всі хлопці, коли їли кисле яблуко.

- Москву видно, - повторює інший.

Добре, що нарвали трохи, бо ж шкода викидати.

— Давайте заспіваємо пісню, хлопці, — каже Коля Харкевич.

Я підтримую його та починаємо трошинську «Тишину». Дружно підхоплюють Андрій та Володя. Пісня ллється по всьому лузі, по всій околиці,

по вулиці Поштовій аж до шпиталю. Пісня мелодійна, слова її задушевні і наші голоси не фальшивлять. Після закінчення «Тишини» Андрій без паузи та попередження починає свою улюблену пісню «Ніч яка місячна».

Загалом Андрій, на відміну від нас, дуже любить народні пісні.

З берега ми піднялися, біля дерев'яного містка, що лежить через річку Носівочку, на шосейну дорогу і прямісінько пішли в центр, розповідаючи на ходу про різні пригоди. Володя Чміль дивиться на годинник. Тільки в нього тоді був годинник. Вже початок дванадцятої ночі. Час по домівках. Повертаємось на Поштову. Володя Чміль повідомляє нам про те, що завтра у клубі демонструватиметься фільм «Тихий Дон».

- Це сила, порівняно з іншими фільмами! Ходімо? — питає він і продовжує, - я завтра допомагатиму контролеру пропускати людей у кінозал. Яюсь допоможу, щоби без грошей подивилися всі разом.

- Підемо, — твердо відповідаємо ми.

Володя Чміль, незважаючи на свої шістнадцять років, був своїм серед усього колективу працівників Носівського клубу. Він зумів швидко познайомитися з головним кіномеханіком Володимиром Захаровичем, і хоча той був на десять-дванадцять років старшим, Чміль був з ним на ти. Кіномеханік запрошував Володю Чмеля у свою кіноапаратну та просив, щоб той допоміг йому перемотати бобіни з кінострічками перед демонстрацією кінофільму.

Після того, як Володя освоїв цю нехитру науку. Кіномеханік дозволяв йому у своїй присутності керувати кіноапаратом «Україна» та демонструвати кінофільми. Вже за кілька місяців Володя без жодних труднощів справлявся з роботою сам, якщо, бувало, кіномеханік «перебере» на хрестинах або на весіллі.

Роботи в кіноапаратній вистачало і особливо у вихідні дні, бо фільм демонструвався по чотири-п'ять разів на день. Потрібно було перемотувати бобіни вручну після демонстрації кожного фільму. Після перемотування необхідно було перевірити послідовність установки кожної котушки з кіноплівкою, щоб випадково не перескочити через кілька котушок. Якщо таке траплялося, то в залі здіймався такий шум і крики, що страшно всидіти. А ще отримаєш на свою адресу всім відоме і принизливе слово «сапожник». Це слово весь зал кричить доти, доки в кіноапаратній не залагодять справу і фільм знову демонструватиметься нормально. На задніх сидіннях завжди сидить компанія напідпитку і не дай бог, щоб кіномеханік проґавив і не включив другий апарат. Тоді на білому полі кіноекрана з'являється чиста квадратна пляма. Ось тоді й отримуй кіномеханік і в хвіст і гриву. А коли тебе назвуть кілька разів «сапожник» або «партач», то це прізвисько, як тавро у раба – назавжди. Ідеш Носівкою і чуєш у свою спину - сапожник.

Самому в кіноапаратній роботі більше, ніж треба, але Володя Чміль уже стояв на ногах твердо. Крім усього Чміль був прив'язаний до носівського

клубу не лише у вихідні дні, а й у будні, тому що, крім роботи в апаратній, потрібно було привозити металеві ящики з бобінами для демонстрації нового фільму, встигнути на гурток духового оркестру, який був організований при клубі. Завдяки своїм величезним легеням він добре справлявся з «басом».

Матері Володі Чмеля було нелегко виводити у люди двох синів. Старшому - Віталію потрібна була матеріальна підтримка, оскільки він, закінчивши службу на флоті, вступив до Київського інституту іноземних мов. Володя залишив заняття на денному відділенні та перейшов на вечірнє. Десятий клас він закінчив на вечірньому відділенні Носівської середньої школи №1.

Будучи у колективі духового оркестру, Чміль заробляв невеликі гроші. Апаратну він все ж таки не залишив.

Так поступово Володя Чміль відходив від нашої компанії, хоча іноді, пізніми вечорами, він заходив до Харкевичів, де як завжди сиділа наша нерозлучна трійка.

У Володимира Чмеля, в одного з перших серед носівчан, на той час з'явилася новинка - велосипед з маленьким двигуном, і тепер йому не треба було витратити гроші для того, щоб доїхати до Носівської залізничної станції за ящиками з кінострічками, або з'їздити за будь-якими потребами у той чи інший кінець райцентру.

Наша трійка тепер раніше за всіх мешканців Носівки знала репертуар кінофільмів на тиждень. Нам пощастило й у тому, що контролером на вхідних дверях була мати нашого шкільного товариша Жигуна Анатолія. Тітка Анюта була гарною жінкою, і як би не було тяжко всім нам матеріально, але ми постійно дивилися фільми «зайцями».

Вже давно закінчилися наші підпільні походи в кіно, які ми робили в дитинстві.

Ці підпільні походи повною мірою відповідали своєму значенню цього слова, бо ми залазили до кінотеатру під підлогою сцени. Колись хлопчиками ми заходили до приміщення кінозалу з тильного боку та ще й під фундаментом будівлі клубу. У суцільній темряві, в павутинні, на дотик ми повзли на животі під підлогою будівлі, потім обережно відривали дошку в тому місці, де була сцена і висів кіноекран, піднімали головою цю дошку та залазили на сцену. З тильного боку цього екрану ми сиділи, як миші, чекаючи початку демонстрації фільму. Перед початком кіно на сцену ніхто з працівників клубу не заходив, а глядачі, що сидять у залі, нас так само не могли побачити з іншого боку екрану.

Коли починався фільм і гасили світло в залі, ми тихенько навшпиньки і майже навприсядки опускалися зі сцени по дерев'яних сходах і так само швидко в напівтемряві розбігалися по залу. Ми розсіювалися між глядачами

та ховалися хто де міг. Жалісливі дорослі глядачі ховали нас між колінами своїх ніг, під лавки і прямо на дерев'яній підлозі, між рядами.

Коли все втихомириться в залі, ми спокійно сідаємо прямо на підлогу і дивимося кіно. Це тривало місяцями та навіть роками. Ми дивилися один і той же фільм по кілька разів на день і заучували той чи інший епізод напам'ять. Усіх артистів та героїв фільму ми пам'ятали поіменно.

Але частенько такі походи в кіно обходилися нам порваним одягом, бо ми лазили під сценою, де в опорні дерев'яні стовпчики та дошки для підлоги були забиті цвяхи. Часто нам м'яв вуха кіномеханік, який при демонстрації фільму доручав роботу помічникові, а сам йшов у зал відловлювати «зайців». Кіномеханіком на той час був Анатолій Овод. Він стояв у залі і спостерігав, як маленькі силуети сповзають у темряві зі сцени і, ховаючись, як миші, розповзаються в різні боки. Тоді кіномеханік подавав команду помічнику, а той зупиняв апарат. У залі вмикалося світло і кіномеханік знаходив нас у різних прихованих місцях. Після цього фільм знову починали демонструвати, а кіномеханік виводив нас за вуха через парадні двері фойє.

На зміну нашим підпільним вилазкам до нас прийшла в голову зухвала ідея - припинити будь-яку підпільну діяльність і діяти відкрито. Проходити в кінозал, як усі нормальні люди через контролера, але за підробленими «документами» - тобто склеєними квитками. Теорію склеювання квитків розробив мій старий друг Коля Білошапка. Майстернею зі склеювання двох частин квитків служила моя хата.

Спочатку ми йшли на смітник, який був за клубом, копалися в ньому, знаходили ті частинки квитків, які викидав контролер після показу фільму. Також на вулиці збирали квитки, кинуті людьми після сеансу. Все це приносив кожен до мене додому. Ми намочували уривки квитків у воді, розгладжували ретельно, відрізали рівно нерівні краї на тій та іншій частинах квитка так, щоб не було випадання літер зі слів, приміряли, стикували спочатку без клею один до одного і лише потім брали грудочку вареної картоплі та довго розминали вказівним пальцем на столі. Виходила тягуча липка маса. Дві частини квитка ми склеювали в накладку. Так тривало недовго. Незабаром нас викрили контролери і дуже просто. Контролер бачив, що йде група підлітків на дорослий сеанс. У нього відразу ж з'явилася підозра до цих обірванців і контролер брав квиток у руки, піднімав його вгору і дивився на світло лампочки. Через яскраве світло було чітко видно склеєну смужку. Нам давали по загривку або відтягували від дверей за вуха.

І все ж таки ми вдосконалили технологію зі склеювання квитків. Тепер дві частини не накладалися одна на одну, а стикувалися. Рівно відрізані краї двох частин квитка накладали на цигарковий папір, попередньо змащений картопляним клеєм, придавлювали пресом і підсушували. Якщо майстерно відрізати краї, підігнати букви так, щоб не губився сенс слова, то тоді

стиковки не побачиш навіть на світло лампочки. Ми дуже часто дивилися фільми на такі квитки. Біда ще й у тому, що та частина квитка, яку відривав контролер і потім викидав на смітник, часто не збігалася за кольором паперу з тим, що ми знаходили на вулиці, яку викидали глядачі. Справа в тому, що на смітнику валялися часто контрамарки від квитків за різні дні і часто відрізнялися кольором паперу від тих частин квитків, що ми підбирали на вулиці сьогодні.

Минув час. Пройшли ті дитячі роки. Тепер нам уже було соромно робити подібні «походи» у кіно, бо ми були шістнадцятирічні.

На Старий Новий рік я і Микола Харкевич вирішили зустрітися у Андрія. На новорічні свята мала приїхати з Києва сестра Андрія Віра зі своєю подругою та однокурсницею Ларисою Бурдюг. Коли ми з Миколою зайшли до будинку Андрія, нас зустріла тітка Галя – мати Андрія.

— Андрію, зустрічай своїх нерозлучних, — сказала вона.

Андрій уже у парадній формі. Я, переступивши поріг, посіяв зерном за старим звичаєм у передпокої. Ми привіталися та зайшли до зали. Ще на порозі, переглянувшись із Миколою, зрозуміли одне одного без слів. Віра та Лариса не приїхали. Харкевич зробив щось подібне, як начебто кашляє. Він закректав. Ця звичка в нього була здавна, і так він завжди робив, коли був чимось незадоволений. Посиділи, поговорили, згадали тих, хто вже не навчався у нашій середній школі №1, а після закінчення семи класів поїхали до Києва та вступили до різних навчальних закладів.

- А чому немає Верки? — спитав свою тітку Коля Харкевич. Він завжди так називав свою двоюрідну сестру.

- Напевно, там щось змінилося в Києві, а може ще приїде іншим потягом, — відповіла тітка Галя, подивившись на нас сумним поглядом, і пішла готувати на стіл.

Зустріли Новий рік у маленькій, скромній, зате такій рідній компанії. Коля Харкевич взяв семиструнку. Він добре співав та грав на гітарі: Ми з Андрієм підтримали його. Задушевна мелодія полилася з-під Коліних пальців. Ця мелодія була сповнена хвилюванням. Вона зачіпала серце і навівала сум.

Коли Микола брав гітару, її струни рідко видавали радісні звуки. Лірика в нього була невичерпна. Граючи на гітарі, він забував про все довкола. Гарне чорне волосся падало йому на обличчя, і від цього він часто струшував головою і відкидав його на лоб.

Гітара Харкевича тихо плаче, скорботно дзвенить. Звучання гітари кудись манить і кличе до чогось невідомого, але величного.

Микола Харкевич любив тоді виконувати пісні знаменитого співака та кіноактора – Марка Наумовича Бернеса. До речі, нашого земляка із міста Ніжина. Нам усім подобалася пісня із кінофільму «Два бойца» - «Темная

ночь» і Микола з душею виконував їх. Ми любили пісні Бернеса такі, як «Три года ты мне снилась», «Журавли та інші.

Іноді мелодія обривалася і Коля клав гітару. Він заводив патефон брата Андрія і ставив платівку «Цыган» або «Брызги шампанского». Тоді він у думках своїх відходив від нас і заглиблювався у щось далеке, невідоме, недосяжне... Одна за одною згоряли сигарети в його руці. Він кілька хвилин нас не бачив і не чув. На якусь мить все для нього навколо зникало, розсипалося і тануло, як сніг...

Сестра Андрія та її подруга так і не приїхали у ніч під Новий рік. З'явилися вони тільки на другий день, та й то лише на кілька годин. Зібравши певний провіант, вони того ж дня знову поїхали до Києва. Без дівчат нам було нудно, але що поробиш? Вони вже були не наші. Вони були, як то кажуть, при ділі, а ми поки що тинялися з кутка в куток.

Якось, коли ми стояли біля двору Харкевича, до нас підійшов хлопець зовсім маленького зросту. Навіть надто маленького. Коля Харкевич познайомив мене з ним.

- Це Валерій, - сказав він.

Я потис руку красивого обличчям хлопця, прислухався до його мови, до поглядів на життя і мені він дуже сподобався. Я хоч-не-хоч згадав про те, що Валерій часто виступав у святкові дні на сцені носівського клубу з піснями. Він добре співав тенором. Під час розмови він дивився прямо у вічі своєму співрозмовнику і щедро, з відкритою душею завжди намагався довести свою істину.

Трохи згодом Харкевич розповів мені про те, що Валерій Кінсбурський пише вірші і дуже давно. Я про це не знав раніше і коли Микола показав мені одного разу його загальний зошит з віршами, я подумав про те, що якби його надрукувати, то була б ціла збірка.

Я запитав у Валерія про те, чому він не надішле свої вірші до редакції, але він зі щирою посмішкою відповів:

- Не настав час.

Від нас майже відійшов Володя Чміль, але тепер нашу невелику компанію поповнив Валерій Кінсбурський. Ми часто зустрічалися у Колі Харкевича. Микола любив читати вірші Сергія Єсеніна. Він мав збірку есенінських віршів. Він прищепив любов і мені до цього знаменитого поета. Микола декламував вірші, зупинявся на деяких моментах і доводив правоту та сутність того чи іншого виразу. Пізніше я так полюбив вірші Сергія Єсеніна, що вивчив, напевно, добру половину напам'ять, і де б я не бував, куди б не кидала мене доля по всьому світу, і в яких куточках землі я тільки не був, завжди декламував ці вірші для себе і для дівчат...

Валерій Кінсбурський сказав якось про те, що він спробує у своїх віршах оспівати наше рідне село Носівку.

— Уже дещо зроблено, але поки що знаходиться у сирому вигляді, — сказав Валерій. — Треба ще трохи попрацювати над цим віршем, — додав він.

У вихідні та святкові дні ми часто ходили до носівського клубу. Носівський клуб славився не лише добрими іменами своїх працівників, таких як баяніст Михайло Кузьменко, а також керівник танцювального колективу, сестра Михайла Оля Кузьменко, директором клубу Миколою Миколайовичем Мольченком та постійним контролером-касиром Ганною Леонідівною Жигун.

Славився клуб і завзятими, відчайдушними «королями» нічних носівських вулиць.

Молодь, що втомилася від нелегкої роботи та повсякденних поїздок до Києва, йшла в суботні та недільні дні до клубу, щоб хоч трохи розвіяти смуток від нелегкого повоєнного життя.

Михайло Кузьменко грав на баяні майстерно і від щирого серця. Для нього було все одно, яку мелодію награвати – танго чи фокстрот, краков'як чи вальс. Він був професіоналом із великої літери. Мишко не лише грав, а й співав непогано у колі друзів. Щоправда, на сцені він завжди лише акомпанував.

Якщо поряд з Мишком Кузьменком стояв Валерій Кінсбурський, тоді фойє клубу кипіло і вирувало. Прекрасний дует, гарні музичні слухи в обох та злагоджені голоси зачаровували публіку.

Танцювали всі, навіть ті, хто не вмів танцювати. Але ось, у паузі між черговим танцем, по фойє з вуст у вуста прошепотіли:

— Зайшов Володька Дей і Олег Железняк. Тепер танцям кінець...

І справді, за кілька хвилин, десь у кутку фойє чи на вулиці, біля входу вже йшла страшна бійка. Били будь-якого хлопця за те, що не промовчав і сказав на захист ображеної дівчини різке слово. Били і просто так – щоби бачили всі і боялися. Аби іншим не кортіло було. Били за принципом – бий свого, щоб чужий і духу боявся. Фойє перетворювалося на суцільну бійню. Молодь залишала приміщення та виходила на вулицю. Переставала грати музика. Настрій у всіх був зіпсований. За кілька хвилин біля клубу з'являвся хтось із охоронців правопорядку, але довкола було все тихо та мирно. «Королі» носівських вулиць швидко і непомітно зникали, і лише нещасний стояв у кутку з побитим обличчям, а дівчина витирала хусткою його губи.

Володимир Дей був гарний від природи. Обличчя його трохи подовжене. Волосся чорне, як смола, правильні риси, прямий ніс, красиві губи і такі ж, як і волосся за кольором, чорні вуса. Очі Володимира Дея, мабуть, підкорювали всіх дівчат у окрузі. За все своє життя мені не доводилося бачити таких очей, як у Дея. Вони вабили одним єдиним поглядом та наводили жах на хлопців. Тільки колись у юні роки я вичитав у книзі «Злий» про такі особливі очі. Вони були у нього білосніжно-білими з

чорними зіницями. Величезний контраст надавали красиві, великі дівочі повіки, тонкі, правильної вигнутої форми брови і трохи смагляве обличчя. Повіки його очей, здавалося, ніколи не миготіли, і тому очі дивилися на людину нерухомо і свердлили наскрізь.

Він завжди ходив у одязі, який, як то кажуть, був йому до лиця, і був одягнений у військове офіцерське галіфе і хромові офіцерські чоботи. На плечах військова куфайка, а голову прикривав кольору хакі такий же офіцерський кашкет польового кольору з кокардою.

До його двометрового зросту і темного волосся військова форма дуже підходила, і тому він чимось скидався на офіцера царської армії.

Для Дея в Носівці не було перешкод. Що він надумав, те зробить. Погляд його був з ледь помітною усмішкою, але страшний. Випити спиртного він міг добряче.

Я досі згадую, як мене мати послала за хлібом до раймагу. Купив я хліб і стою собі. Розглядаю продукти, як раптом на моє ліве плече лягла чиясь важка рука. Я озирнувся і віч-на-віч зіткнувся, з Володькою Деєм. Він був смертельно п'яний. Його рука вся закривавлена та озброєна фінкою продовжувала лежати у мене на плечі. Я злякався і не знав, як бути, як вчинити, що говорити і що робити. Побачивши моє обличчя, Дей насилу видавив із себе:

— А це ти, Вітю... Ну йди. Мені не треба тебе.

Він зняв руку з мого плеча і повернувся до прилавка, біля якого стояли люди. Усі жахнулися, а я вийшов із магазину ні живий, ні мертвий.

Улюбленими піснями Вовки Дея були «Магадан», «Там, где на Севере в далеком Беломорье», «Мурка», «Опять по пятницам пойдут свидания» та подібні до них.

Дей зникав з Носівки на певний, законом визначений термін, а потім знову з'являвся. Не дивлячись на підростаюче покоління шибайголов, Володимир Дей тримав «свою марку». Його знала вся міліція Носівки і про таких, як він, писав у своїх спогадах знаменитий і відомий усьому кримінальному світові слідчий Лев Шинін.

Вовка Дей особливої дружби з носівською шпаною не заводив. Він навіть із кряжистим і сильним у кулачному бою Олегом Железняком особливої дружби не водив. Щоправда, іноді сиділи у носівській їдальні за склянкою горілки разом за одним столом. Дей не боявся ходити темними вулицями Носівки, а навпаки - хлопці намагалися обійти стороною Володимира, щоб не зіпсувати собі настрої і намічений вечір.

Старше покоління добре пам'ятає носівського хулігана та забіяка Олександра Гумена. Він був глухонімим. Жив він у невеликій хаті зі старенькою матір'ю. Носівський клуб був постійним притулком для Сашка Гумена. І днями та вечорами цей хлопець, на відміну від інших, взагалі не ходив у компанії таких, як сам. Він не курил ніколи і навіть радив мені та Колі

Буланову покинути цю шкідливу для здоров'я звичку. Гумен турбувався про своє здоров'я і випивав, як розповідав на пантомімах, по три літри молока за день.

У його кишені постійно була невеличка книжечка бойового самбо, і коли ми приходили до клубу, Сашко Гумен насильно тягнув кожного за будівлю і відпрацьовував на нас прийоми точно по книзі.

Щоправда, Гумен ніколи не ображав базарських ні фізично, ні морально. Він добре знав Чмеля Володимира, Харкевичів – Андрія та Миколу, Буланова Миколу і тим більше мене. Він щоразу йшов увечері додому повз мій будинок і бачив постійно моє убоге життя і мій побут, і може, тому в глибинці його душі теплилися почуття жалю до мене. Мабуть, з тих самих міркувань Дей Володимир також щадив мене.

З іншими, які приходили до клубу з різних вулиць та провулків, Гумен взагалі не рахувався.

Сподіваючись на свою міцну фізичну силу та засвоєння бойових прийомів самбо, він дозволяв собі відбирати гроші у хлопців, побити кожного, кого захоче, погрожувати. Гумен влаштовував бійки біля клубу просто так - щоб бачили, як він володіє прийомами. Влітку він тинявся в майці з вузькими плічками і це підкреслювало його могутні груди, похилі плечі, круглі, як м'яч, постійно рухомі м'язи, міцну накачану шию.

Часто, демонструючи удар свого кулака, він бив по дошках паркану. Дошки не витримували і лопалися, а на обличчі Гумена з'являлася задоволена посмішка. Такі удари він відпрацьовував і на хлопцях слабших за нього.

За Сашком Гуменом ходила погана слава. Неодноразово подейкували, що на ставку біля цукрового заводу він утопив хлопця. Всі спроби покарати його закінчилися безуспішно, оскільки він глухонімий. Гумен відмовлявся, бив себе в груди, доводячи свою невинність і вимовляв при цьому слово «чело» кілька разів поспіль, що означало нормальною мовою - чесно. Чесно, я цього не робив. Чесно, я не винний. Чесно, я більше не буду. Взагалі-то, Гумен, можна сказати, був певною мірою не зовсім глухонімим. Він, наприклад, добре вимовляв слово «прима», «Вітя», «пішов» та багато інших. Деякі слова вимовляв так, що можна було вільно здогадатися, що він сказав. Якщо сильно засвистіти, він обертався. Сашко Гумен навіть навчався у носівській середній школі перші три класи. Він добре міг розуміти будь-кого, хто розмовляє з ним, по губах. Ну і, звичайно ж, він досконало володів абеткою глухонімих. Цій абетці розмовної мови на пальцях Гумен навчив і Миколу Буланова - «карася» і той вільно спілкувався з ним.

Крім книги «Самбо», яку він завжди носив із собою і яку вивчив досконально, Гумен не гребував іноді носити з собою й фінський ніж, мотивуючи це тим, що якщо на нього, мовляв, нападуть цілою купою, то йому доведеться застосовувати холодну зброю.

Гумен інколи міг випити. Взагалі він не пив горілку, а якщо вип'є, тоді звіріє ґрунтовно. Будучи напідпитку, він якось показав обріз мисливської рушниці, що, звичайно, не могло не налякати всіх нас.

Гумен постійно показував нам прийоми практично, за секунду міг вивернути руку кожному з нас, збити з ніг, поставити на голову і так далі.

Найстрашніше, що Гумен Сашко неодноразово випробував на нас і навіть на мені прийом тимчасової задухи. Він брав звичайний шарф, накидав на когось з нас і просив, щоб його «піддослідний» видихнув із себе повітря. У цей момент, коли людина видихнула повітря, Гумен різко стискав шарф навколо шиї на кілька секунд. Піддослідний, не пам'ятаючи себе, падав на землю, а коли приходив до тями, починав битися в конвульсіях. Сміявся від насолоди Гумен, сміялися і спостерігачі. Такі експерименти він проводив не лише на зеленій траві за клубом, а й у фойє клубу, серед танцюючих. Впавши на підлогу, хлопець смикався в конвульсіях, приходив до тями, піднімався на ноги і питав, як після глибокого сну оточуючих:

- А чому я лежав на підлозі?

Всі гоготіли і ржали, а хлопець розгублено і здивовано дивився то на них, то на Сашка Гумена, потім струшував головою і йшов геть на вулицю.

Такий фокус Гумен зробив і на мені, після чого я намагався всіляко на пантомімах пояснити йому шкідливість та небезпеку подібних експериментів. Я говорив йому про те, що він може прорахуватися в кількості секунд, передавати шию на довше і людина не прокинеться вже ніколи. Гумен сміявся і показував мені на свій наручний годинник - мовляв я не дурень і дивлюся на час. Більше, ніж належить, я не тримаю шарф.

Сашко Гумен, відпрацьовуючи прийоми самбо на нас, часто вихвалявся своїми гостроносими туплями, на які були набиті міліметрові сталеві набійки. Ці набійки були саморобні, але підігнані капітально. Відпрацьовуючи прийоми, Гумен показував нам, як можна такою набійкою одним ударом по гомілці противника вивести його зі свідомості та знешкодити його в подальшому. Він натренував нас робити «мельницю» виключно швидко, за частку секунди, і я, показуючи цей прийом своєму товаришу Андрію Харкевичу, мало не зламав йому шию, поставивши його головою на землю, хоча Андрій був важчий за мене щонайменше кілограмів на сім - вісім. Я й сам потім шкодував про це.

Але яким би не був Олександр Гумен фізично сильним і накачаним, а намагався не вступати у конфлікт із Володимиром Деєм. Гумен тримався осторонь Дея і певною мірою побоювався його.

Якось, відпрацьовуючи прийоми самбо на хлопцях, Гумен не помітив, як у невеликому провулку, що вів до самого клубу, з'явилася несподівано трохи сутула постать Володьки Дея. Дей йшов прямо до того місця, де Гумен знущався з хлопців слабших за нього. Два-три короткі різкі слова і

пронизливий наскрізь страшний погляд білих очей з чорними, як смола зіницями у бік Гумена і все закінчилося... Гумен спробував щось пояснити на пантомімах, але грізне, важке, як свинцева гиря і нещадне:

— Пішов геть, суко! - якого він, Гумен, так і не почув, а тільки здогадався по руху губ Дея і виразу його очей - повністю охолодили Гумена і зламали його.

У фойє клубу звучить музика. Прекрасний хлопець - Михайло Кузьменко грає на баяні і сам підспівує мелодію з фільму «Літа молодії», який нещодавно побачили носівчани. Він не співак, але голос без фальшу. Танцюють пари, чути дзвінкий дівочий сміх. Всюди жвава розмова.

У різних куточках фойє стоїть молодь і про щось розмовляє. Дівчина сором'язливо опустила очі на свої руки, пальці яких переминають вишиванку.

У відчинені двері вривається літній вітерець, який несе з собою величезний оберемок неповторного, не схожого на жодний запах - запах бузку. Свіже повітря додає сил танцюючим, бадьорить їх.

Звучить вальс, у танці кружляють пари, міцніше обіймають руки хлопця свою партнерку. Сміються радісні очі дівчат. Чути чийсь басок:

— Дивись, Олексію, не роздави її. Бачиш, як учепився. Зламаєш талію.

І знову веселий сміх. Знову стало задушливо, незважаючи на те, що двері у фойє постійно відчинені. Виходили надвір. Завтра свято 1 травня.

Ідемо втрюх – Коля Харкевич і я, по обидва боки, а Валерій Кінсбурський посередині. Його маленька постать не дістає й до половини тулуба Харкевича. Валерій жваво з піднятим настроєм розповідає нам про те, як завтра проходило концерт у клубі, присвячений святкуванню 1 травня. Адже він обертається у світських колах та є учасником самодіяльного хорового колективу.

Приходимо на Поштову та зупиняємось біля хвіртки будинку Харкевича. Темінь. Валерій декламує деякі нові вірші. Згадуємо минулий передсвятковий вечір і пісню, яку заспівав баяніст клубу Михайло Кузьменко. Згадуємо наших дівчат - Віру та Ларису. При цьому Микола подивився багатозначно на мене і зітхнув...

- Приходьте, хлопці, завтра на концерт. Буде цікаво. Я закінчив вірш та написав до нього музику. Завтра виступатиму з колективом. Заспіваю вам, як і обіцяв, «Носівський вальс». Ось слухайте слова. Але для того, щоб вас зацікавити, я прочитаю вам тільки перший куплет.

- Давай, - каже Харкевич.

Валерій починає, а ми, затамувавши подих, слухаємо ліричні рядки нового вальсу.

Вже сутінки в полі лягли,

Погасли по хатах вогні.

В обіймах вечірньої мли,

Давно спочиває ві сні

Носівка – рідні края,
Веселка і радість моя,
Нам шле привітання в цей час,
Улюблений вальс.

Валерій на якусь мить зупинився, повернув голову кудись убік, у темряву, що огорнула берег уздовж Носівочки, і луг, і шпиталь. Він глибоко замислився. Микола вийняв руку з кишені, по-товариському поклав її на плече Валерія.

У святковому вбранні центр Носівки. На всіх державних установах тріпочуть червоні полотнища. Чисто прибрані вулиці. Мешканці поспішають на стадіон біля редакції газети «Сталінський прапор». На цьому стадіоні Носівка відзначає усі свята. По всьому периметру стадіону розмістились усі школи Носівки. Як завжди, після святкового виступу першого секретаря Носівського райкому компартії Броліша, першотравневий похідний марш відкриває середня школа №1. Класні керівники стараються щосили, щоб їх клас не підвів, йдучи в колоні. Вони бігають із кінця в кінець своєї колони, рівняють шеренги, поправляють піонерські галстуки на шиях своїх учнів, застібають гудзики на сорочках у неухажливих. Звучить марш. Попереду йдуть міцні, стрункі десятикласники з прапорами, а за ними шеренги хлопців, озброєних справжніми автоматами ППШ. Бойову зброю завжди несли на свята діти десятих класів. Вона зберігалася та вивчалася у школі на військовій підготовці.

Духовий оркестр заграє марш «Утро красит нежным светом стены древнего Кремля». У повітрі висять різнокольорові кульки. Усюди квіти, квіти, квіти...

Директор середньої школи №1 явно переживає. Він боїться, щоб хтось не збився з кроку. Тоді - наламають дров...

Попереду колони крокує колишній фронтовик, капітан, а нині воєнрук школи. Звучить у повітрі багатоголосе «Ура!».

Після параду будуть спортивні змагання шкіл Носівки та навколишніх сіл Червоні Партизани, Мрин, Іржавець, Козари та безлічі інших, які з'їжджаються до райцентру щороку на свято.

Кожен із присутніх хоче встигнути всюди і скрізь. Потрібно побути і на стадіоні та подивитися святковий концерт у клубі. Хлопці юрмляться біля тиру. Там можна постріляти з повітряної рушниці та показати свою майстерність.

Дівчатка з вереском та реготом оточують своїх керівників класів. Обнявшись за плечі, йде святково вбрана група дівчаток. Посередині гарна молода вчителька – Ганна Федорівна Прокоф'єва. Звучить пісня:

Мне хорошо, колосья раздвигаю,
Сюда ходитъ вечернею порой.
Стеной стоит пшеница золотая

По сторонам дорожки полевой.

Пісню підхоплює вітерець та розносить по всьому стадіону. Її підхоплюють інші класи, і вже вся околиця наповнюється радісними, мелодійними, ліричними словами:

Мы вместе с ней в одной учились в школе

Пахать и сеять выезжали с ней

И с той поры мое родное поле

Еще дороже стало и милей.

У залі клубу людей – море. Це в основному ті, що хитріші, і які не додивилися на стадіоні, а швидше втекли, щоб дісталася сидяче місце. Але нам, хлопцям, не звикати постояти вздовж стін, або ж сісти прямо на дерев'яну підлогу попереду першого ряду, біля сцени. Ще краще. Ніхто не буде смикати тебе і просити, щоб відвів голову вбік або нахилився. Нам усе видно, як на долоні.

Повертаємось на стадіон. Ми не боїмося, що не встигнемо подивитися святковий концерт і продовжуємо всією компанією дивитися закінчення параду.

Попереду йдуть високі, міцні хлопці середньої школи №1 – Криворотий Віталій та його брат Григорій, Борис Рубаник, Байгатулін, Володимир Цокота, Віталій Чміль. Ці хлопці завжди у перших лавах носівських шкіл. Ці хлопці – гордість Носівки та середньої школи у спортивних змаганнях. Без них не проходить жодний спортивний захід. Без них – і футбол не футбол.

Носівська футбольна команда – це гроза для багатьох районів Чернігівщини. Ніхто не може пробити ворота Григорія Криворотого, як і жодний воротар іншої команди не може утримати м'яча, який подає Борис Рубаник. На той час удар Рубаника порівнювали всі з ударом знаменитого футболіста, відомого на весь світ Саши Бутузова, який вибив за ворота разом із м'ячем мавпу, яка стояла на воротах однієї з команд США.

Борис Рубаник бив свій фатальний м'яч лівою ногою. Удар був настільки сильним, що воротар не витримав його зі штрафного майданчика. Після того, як м'яч потрапив до рук воротарю, той хапався за живіт і виходив із гри на деякий час.

Додивившись футбольний поєдинок носівської команди з райцентром Борзна, який закінчився з величезною перемогою, як і завжди носівчан, ми з радістю біжимо до клубу.

Ми не помилилися. І цього разу нам доведеться стояти вздовж стіни. Усі сидіння зайняті. Деякі сидять прямо на колінах товаришів.

Оля Кузьменко виходить на сцену у парадному національному українському костюмі. Вона оголошує репертуар.

Директор клубу Микола Миколайович Мольченко вітає присутніх зі святом 1-го травня, коротко доповідає про успіхи, яких досягли трудящі

району на честь всенародного свята та за доповіддю оголошує перший номер концерту.

— Зараз перед вами виступить учасник хорового колективу районного будинку культури, носівський поет та співак Валерій Кінсбурський. Зал завмер. Про те, що Валерій добре співає, знало багато, але що він ще й поет – одиниці.

- «Носівський вальс». Слова та музика Валерія Кінсбурського. Виконує автор. Акомпанує на баяні Михайло Кузьменко.

Після бурхливих оплесків у залі настала тиша. На сцену виходить гарний, маленький на зріст юнак - наш спільний товариш. З усього видно, що він у гарному настрої. Він щиро посміхається, чекає на музичний вступ. І ось уже гарна, таємнича мелодія наповнює зал. Задушевні слова, які злітають з вуст Валерія, змушують пірнути в таємницю вечірньої імли.

Вже сутінки в полі лягли
Погасли по хатах вогні
В обіймах вечірньої мли
Давно спочиває ві сні
Носівка - річне село
У щасті воно розцвіло
Нам шле привітання в цей час
Улюблений вальс.

У залі абсолютна тиша. Ніхто не сміє поворухнутися на сидінні, щоб не видати скрипу. У юних серцях юнаків та дівчат – «кохання палкого вогні».

Ми в парі з тобою йдемо
В веселії ночі ясні
І в юних серцях несемо
Кохання палкого вогні
І з нами рідні края,
Веселка і радість моя
Нам шле привітання в цей час
Улюблений вальс.

Весь зал довго і невгамовно аплодує. Ми раді за свого товариша. Сьогодні ввечері ми разом заспіваємо цей вальс, щоб назавжди запам'ятати його, нашу юність, нашу рідну Носівку, в якій незабаром багатьом з нас так і не довелося жити до кінця своїх днів.

У Носівці розпочалися новобудови. Закладався фундамент під майбутню їдальню. Головний виконроб Григорій Харченко набирав спеціалістів будівельників усіх спеціальностей. Потрібні були також різноробочі. Так хотілося погуляти під час літніх канікул, але життя ставало чим далі, тим гіршим. Паралізована мати ледве пересувалася у дворі, та й то з милицями.

Пішов на будівництво їдальні і я. Які тільки роботи не доводилося виконувати. Адже у таких пацанів, як я, жодної професії ще не було, і тому спочатку доводилося замішувати розчин для штукатурки. Штукатур Діма розкидав цей розчин так майстерно, що я ледве встигав робити новий заміс. У ящик, збитий з дошок, потрібно було наносити кілька відер піску і цементу, гашеного вапна і води і все це перемішати кілька разів. Майстер-штукатур розкидав за день чотири, а то й п'ять замісів. За день напрацюєшся так, що після роботи руками поворухнути боляче.

Крім цієї роботи таким, як я різноробам доводилося постійно виносити будівельні відходи з приміщення: залишки глини, цегли, розчину, піску і засохлої штукатурки і різного сміття.

Вже на останньому етапі будівництва їдальні виконроб Харченко перевів мене на завершальну роботу - вальцювання стелі. Ця робота теж не легка. Знову заміси, але вже з глини та нарубаної соломи. Двоє з нас, таких, як я хлопців, сиділи на даху будівлі і тягли руками важке відро з густо замішаною глиною, а циган Володька стояв унизу і постійно накладав відро і чекав, коли ми опустимо гачок з мотузкою, щоб знову зачепити нове відро. Коли треба було замісити новий заміс, тоді ми з напарником злазили з даху і вже втрьох носили глину, мішали солону, місили босими ногами заміс.

До речі сказати - на будівництві їдальні не було абсолютно ніякої техніки, і всі роботи, починаючи від приготування розчину, піднесення цегли, підйому на дах дошок, колод, брусів, глини та іншого матеріалу здійснювався за рахунок людських рук. Після того, як закінчилося будівництво носівської їдальні, і довелося працювати на закладці фундаменту нового палацу культури, доводилося носити носилки з гранітним камінням постійно на другий поверх. Це каміння було такої величини, що ручки носилок іноді не витримували і лопалися навпіл.

Але поки що про палац культури не було розмови. Ми закінчували носівську їдальню.

У цигана Володьки (так усі його звали) була гарна молода, як і ми, дочка Люба, яка також працювала на будівництві в бригаді штукатурів.

Хлопці не могли спокійно дивитися на Любу, коли вона проходила повз них. Потужні, міцні стегна та пишні груди не давали спокою кожному, хто спостерігав за нею. Дехто не витримував, кидав своє знаряддя праці і – давай обіймати Любу. Але Люба швидко відбивала бажання у хлопця.

— Ну, що ти мене мацаєш? Невже у мене тіло не таке, як у тебе? Ну, якщо тобі так хочеться помацати мої...

Вона одним рухом руки розстібала блузку і тією ж рукою виймала на поверхню розкішні дівочі груди. Той, хто обіймав - квапливо, опускав руки вниз і, витріщивши очі, дивився на Любине обличчя, не кажучи ні слова і розкривши рота. Люба, після мовчазної паузи, ховала свій скарб, застібала

блузу і йшла з посмішкою геть. Хлопець стояв, як глухонімиий ще якусь хвилину, проводжаючи Любу поглядом.

Це був час «хрущовської відлиги», коли за розпорядженням Микити Сергійовича всі цигани були в обов'язковому порядку паспортизовані та вели осілий спосіб життя.

Пролітали дні за днями, йшли від нас місяці та роки нашого дитинства. Ми були сповнені сил та енергії, але все частіше замислювалися над тим, як будувати своє життя далі.

Я знову працював під час літніх канікул на черговому будівництві після носівської їдальні – палацу культури. Вчитися у школі на денному відділенні у десятому класі я не мав можливості, тому що матеріальні умови були неможливими, нестерпними. Потрібно було заробляти на себе. Хата валилася з кожним днем. Сторонньої допомоги я не чекав ніякої, хоча, правду кажучи, буквально, поряд за три десятки метрів розташовувалося приміщення Носівської райради і мою хату бачив зі свого вікна голова Щербаков. Але його погляд на мій побут і становище був абсолютно спокійним та байдужим.

Десятий клас я закінчував разом із моїм другом Володею Чмелем у вечірній школі №1.

Микола Харкевич теж працював на різних роботах, аби хоч якусь допомоги матеріально своїй сестрі Нілі, яка на той час навчалася у музичному закладі у місті Чернігові. Всі зароблені гроші він віддавав їй, заощаджуючи навіть на своїх штанах.

Валерій Кінсбурський уже тоді мріяв їхати вступати до вишу до Києва чи Одеси.

Володя Чміль, як і раніше, працював у клубі та ще й частенько виїжджав на околиці села з кінопересувкою. Андрій Харкевич вже повністю освоїв професію взуттєвика та працював у Носівському райпромкомбінаті у шевській майстерні. Так ми й не помічали того, що стаємо дорослими. Директор носівського райпромкомбінату – Кобзар, вирішив допомогти мені у освоєнні нової професії – професії фотографа. Так я став учнем носівської фотографії та вже за три місяці освоїв нову для мене професію. Неодноразово доводилося виїжджати на околицю Носівки в різні колгоспи з виїзним фотографом (який так і числився у фотографії) Філем Степаном Гавриловичем і фотографувати передових трудівників — колгоспників.

Часто доводилося виправляти вимушені помилки Степана Гавриловича, бо, крім вміння добре фотографувати, він мав грішок невеликий, характерний для всього чоловічого роду. Під такий грішок, бувало, нафотографує, а коли проявить плівку – пусто...

— Їдь, Вікторе, і знову сфотографуй усіх. Одним словом – виручай, брате.

Я й їхав. Приїжджав до того чи іншого колгоспу, просив вибачення за того фотографа, у якого «випадково» підвела плівка, не з його, так би мовити, вини.

Все рідшими стали наші зустрічі у будиночку на Поштовій. Все менше бачилися ми і на вулиці. Днями на роботі, а вечорами в домашніх клопотах. Постійна самотність. Хоч вовком вий.

Якось додому приїхала Віра Харкевич із подругою Ларисою. Я був радий цьому приїзду і своєму старому коханню, хоч це так зване кохання було завжди одностороннім, і тільки з мого боку.

На вулиці горобина ніч, хоч око виколи. Зіткнешся з телеграфним стовпом, іскри з очей посиплються, а все одно стовпа не побачиш.

Натренованість у фотографуванні у мене була хороша, і я без експонметра, вирахувавши відстань від дівчат, натиснув на спуск. Магнієвий спалах висвітлив усе довкола - хати і дерева, і річку Носівочку... Так і залишилися вони, посміхаючись, на темному нічному фоні - вісімнадцятирічні...

То був, мабуть, мій останній знімок у Носівці. Наближалася осінь 1960 року. Вона несла з собою невідомість, невпевненість, тугу. Останні два роки мати зовсім не ходила ногами, за винятком двох-трьох кроків по хаті. Мені треба було працювати за мізерні гроші, щоб хоч якось харчуватися і одягатися. Треба було мати кошти на те, щоб купувати дрова чи вугілля, торф для опалення житла. У хаті вивалювалися стіни. Назрівало критичне становище.

Крім всього, потрібен був постійний догляд за матір'ю і невідлучне перебування з нею. Її сестра Парасковія, яка жила з двома дорослими доньками, не захотіла постійно доглядати матір, і через деякий час влаштувала її до будинку інвалідів до Новгород-Сіверського, що на Чернігівщині. Перед тим, як відправити маму, я вмовляв свою тітку Парасковію, щоб вона змінила своє рішення і доглядала її доти, поки я відслужу термінову службу в армії. У мене був призовний вік. Тітка Парасковія погодилася, і я, з надією на найкращий результат, пішов у носівський райвійськкомат із проханням про те, щоб мою відстрочку перекреслили.

Це було моє прощання з дитинством та юністю. Це було моє прощання з дорогою і близькою, рідною і незамінною мені людиною - моєю мамою.

Після року служби я набув хорошу спеціальність, яка була потрібна скрізь, як кажуть, на громаданці, і мені дали відпустку за сімейними обставинами.

Приїхавши додому, я подивився на хату. Дах і стеля впали усередину. Не роздумуючи, я поїхав у Новгород-Сіверський, щоб забрати матір і привезти її до Носівки до сестри.

Мені залишалося відслужити два роки. Розрахунок був простим та реальним. Відслужу два роки, повернусь додому. Спеціальність є. Кранівники скрізь і завжди потрібні. Мати побуде з сестрою та племінницями, а я зароблю грошей і побудую невелику хату, зате власну.

Я привіз матір знову до сестри і домовився, щоб вона її доглядала на час моєї служби. Через десять днів я поїхав до Середньої Азії на службу, а через півроку я дізнався, що моя тітка Парасковія, а мати рідна сестра, віддала її знову в будинок інвалідів. Незабаром мати померла. Про її смерть я дізнався набагато пізніше, майже перед закінченням терміну служби. Листів від тітки я не отримував, та й сама вона, як потім з'ясувалося, померла на рік раніше за матір. Її дорослі заміжні дочки, а мої двоюрідні сестри не змогли, а точніше, не захотіли забрати додому свою тітку. Там – у Новгород-Сіверському і поховали маму мою. Але я забіг наперед. Я тільки готувався йти в армію, і про все це я ще розповім у своїй наступній повісті.

Замість епілогу.

Через десятки років спливають перед очима обличчя моїх ровесників, юних носівчан та носівчанок. Акуратного та елегантного Льоні Москальця — пародиста чужих голосів, веселуна та гумориста, який завжди веселив молодь біля клубу.

Згадую його брата Анатолія — статечного, серйозного та невтомного трудівника з юних років.

Не залишає моєї пам'яті і образ смішного хлопця, жартівника та оптиміста — Колі Буланова, карася.

Постійно бачу крізь далечінь років товариша нашої юності доброзичливого, скромного та порядного у всіх вчинках, симпатичного Мишу Святного.

Згадую гарних та скромних дівчат — Любочку Кривенко, Людуну Пархоменко, Віру Харкевич та її подругу Ларису Бурдюг. Згадую і тих, кого вже немає з нами на цій грішній землі.

По всьому колишньому Радянському Союзу, будучи на службі в авіації, «літали» зі мною завжди на борту військового літака сім'ї Харкевичів - Андрія та Миколи, Володя Чміль та Валерій Кінсбурський. Ні горе, ні біда, ні відстані не змогли викреслити з моєї пам'яті мою дорогу і першу вчительку Анну Федорівну Прокоф'єву та мого вірного друга раннього дитинства — Колю Білошапку.

Долі та відстані розділили нас «з волі року». Десятиліття вкрали з наших обличь красу, багато стерли в нашій пам'яті, але те, що залишилося в наших серцях, запам'ятав мозок. Потрібно зберігати і з любов'ю згадувати навіть про те, що колись у тій далекій юності на перший погляд здавалося образливим.

Згадайте і ви, друзі мої та товариші, про ту дорогу і неповторну юність, розповідайте про неї своїм нащадкам, бо може так статися, що не встигнемо...

Пам'ятаю про вас. Дорогі носівчани та носівчанки. Багатьох моїх ровесників-однокласників уже прийняла земля. Їх нема з нами. І лише «Носівський вальс» постійно нагадує про них і про нашу полум'яну юність.

Вже сутінки в полі лягли
Погасли по хатах вогні
В обіймах вечірньої мли
Давно спочиває ві сні
Носівка - річне село
У щасті воно розцвіло
Нам шле привітання в цей час
Улюблений вальс...

Переклад з російської – О. Кононенко